Andreea Dinică

CURÂND – ADVERB INDEPENDENT SAU FORMĂ A VERBULUI *A CURE* ?

1. Cu privire la etimologia adverbului *curând*, dicționarele susțin unanim proveniența lui din gerunziul ablativ latinesc al verbului *currere*: *currendo* (Laurian şi Massim 1871, Cihac 1870, DA, TDRG[2]), *currendus*, *currendum* (Scriban 1939, Candrea-Adamescu 1931), **currando* (pentru a explica fonetismul românesc) (Ciorănescu 1954–1966/2007).

Şăineanu îl consideră pe *curând* ca „gerundivul de la arhaicul *a cura*, lit. *alergând*". Aceeaşi explicație a izolării formei *curând* din paradigma verbului *a cure* şi conversiunea ei ulterioară în adverb apare şi în unele studii de gramatică. Caragiu (1957: 86) notează: „gerunziile unor verbe care exprimau acțiuni intense s-au adverbializat. Este cazul adverbului român *curând*, care la origine a fost un verb la gerunziu". Aceeaşi idee apare şi la Ciompec (1985: 78): „adverbializarea altor părți de vorbire (verb, pronume, numeral) este cu totul sporadică, vizând doar câteva cuvinte izolate, şi anume [...] câteva gerunzii, care, ca adverbe, au dezvoltat sensuri deosebite: *curând* (de la vb. *a cure* „a curge, a alerga") atestat încă din primele texte ca adverb temporal".

În cele ce urmează, ne propunem să analizăm ocurențele formei *curând* în texte din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea şi să identificăm tiparele specifice în perioada menționată, pentru a veni în sprijinul ipotezelor etimologice formulate în lucrările de specialitate.

În textele cercetate, formei *curând* îi sunt asociate mai multe valori morfologice şi semantice, a căror decodare se realizează contextual.

2. Cu sensul etimologic de „a alerga", atât forma de gerunziu a lui *a cure*, cât şi alte forme din paradigma verbului, apar sporadic în texte:

(1) *Iosif va creşte făt crescând şi frumos pre căutat, ca lângă acest izvor featele vor îmbla încoace şi încolo,* ***curând*** *pre dzid şi bine poate fi* (PO, 175, 22).

(2) *Şi avea dzeale ca dzealele de fier, şi sunetul aripelor lor era ca sunetul carelor cu cai mulți,* ***curund*** *spre războiu* (NTB, 310r).

(3) *Şi, deaca o vădzu sfântul, părutu-i-au bine foarte c-au aflat ce-au cercat şi începu a cură în urmă-i. Şi, vădzându-l după sine* ***curând****, mai tare fugiia. Iar svântul Zosima, cu bătrâneațe, cum era, ca mai tare alergă* (Dosoftei, V.S., 63v).

Ca tipare de construcție, se remarcă gerunziul circumstanțial propozițional (GALR I: 535), în exemplul (1), gerunziul adnominal în (2) şi gerunziul ca obiect

BDD-A597 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:58 UTC)

al percepției (GALR I: 535) în exemplul (3). Structurile sintactice foarte variate în care este inclus indică caracterul preponderent verbal al formei *curând*, fără o preferință clară pentru o anumită poziție care să favorizeze conversiunea.

În exemplul (3), alături de verbul *cure* (în forma *cură* cu schimbarea conjugării), apar şi sinonimele *alerga* şi *fugi*. Echivalența semantică perfectă între formele menționate, precum şi caracterul morfologic instabil, susceptibil de modificări formale importante pe bază analogică, conduc într-o primă fază la specializarea pentru un alt sens şi, în cele din urmă, la eliminarea totală din limbă.

Forma *curund* din exemplul (2), cu modificarea vocalică datorată asimilării progresive, se numără printre formele sporadice de gerunzii în *–und* din limba veche, datorate diverselor fenomene de asimilare determinate de prezența unui *u* sau a unei consoane labiale în radical: *ducund* (DÎR 96, 198), *vrund* (Coresi, Psaltirea 1577, 74), *împlundu* (Coresi, EV 92) şi mult mai răspândit, din evidente rațiuni fonetice, *luund* (Zamfir 2008, ms).

3. Cu sensul derivat, „a curge”, atestările sunt mult mai frecvente:

(4) *Cum nu boliia şi nu se cutremura [...] văzând capul nevinovatului om şi sânge fierbinte* ***curând*** (Coresi, EV, 613).
(5) *De-ar fi fost scrisă jidoveaşte, n-ară fi Evangheliia lui Matei fântână, ca alte cărți, a legii noao, ce ar fi izvor* ***curând*** *den limbă jidovească, carea nu o avem necăiri*. (NTB ??).
(6) *bătându-ş pieptul şi* ***curând*** *fierbinți lacrămi* (Dosoftei, V.S., 13).

Se observă, şi în acest caz, aceeaşi varietate de construcții sintactice cu gerunziul – circumstanțial propozițional în (6) şi adnominal în (4) şi (5). În plus, gerunziul este inclus şi în diferite forme verbale perifrastice, cu valoare aspectuală:

(7) *Şi muiarea care-i va fi* ***curându****-i sânge* (Biblia 1688, 82).
(8) *Voi veți moşteni pământul lor, şi Eu îl voiu da voao pre dânsul întru aveare, pământ care iaste* ***curând*** *lapte şi miare* (Biblia 1688, 82).
(9) *Rădică-se cetatea toată şi fură* ***curând*** *oamenii* (Coresi, L.104).

Atât sensul etimologic al lui *cure*, „a alerga”, cât şi sensul pentru care s-a specializat, „a curge”, implică o acțiune continuă, durativă. Utilizarea unui gerunziu, care, prin valorarea sa intrinsecă, redă o acțiune progresivă, aspectuală, face ca forma din exemplul (9) să fie greu decodabilă semantic, ca de altfel şi cea din (10):

(10) *Şi* ***curând*** *multă mulțime la peşteră pentru să-ş ia dar* (Dosoftei, V.S., 72v).

Ambiguitatea semantică este susținută şi de transferul metaforic, în ambele contexte imaginea mulțimii de oameni care aleargă putând fi asociată cu cea a unei ape care curge.

4. Alături de ipostaza verbală, cu cele două valori semantice prezentate, forma *curând* apare foarte frecvent în texte ca adverb de timp:

(11) *ranele tare* ***curând*** *se vor vindeca* (Coresi, EV 47).
(12) *Iară Domnul nu li să arăta* ***curund****, învățându-i să rabde bărbăteaşte* (Varlaam, C., 263v).

BDD-A597 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:58 UTC)

(13) ***Curând*** *au simţit Gaspar vodă că s-au pierdut credinţa la turci* (Uricariul, C.,350).
(14) *Ce m-aţi văzut fâcând,* ***curând*** *faceţi ca şi eu* (Biblia 1688, 181).

Pentru valoarea de adverb a formei pledează şi posibilitatea apariţiei în context prepoziţional (15–16), la grade de comparaţie şi intensitate (17–18) sau cu modificatori intensivi (19–20):

(15) *de va lua neştine muiare de* ***curând*** (Biblia 1688, 143).
(16) *Unde iaste împăratul vostru, ce s-au născut de* ***curund****?* (Varlaam, C., 244v).
(17) *pohtiia mai vârtos şi mai* ***curând*** *să se afle lângă Hristos, mainte de alalţi, Petru* (Coresi, EV, 295).
(18) *unii încă foarte* ***curând****, iară alţii până la sfârşit lăcuiră cu necuraţii* (Coresi, EV, 542).
(19) *nu gândiia că va muri aşa* ***curând*** (Coresi, T, 138v).
(20) *prea* ***curând*** *slobodzi veadra* (PO, 77).

Variaţia fonetică *curând/curund* este datorată asimilării progresive şi apare foarte frecvent în textele din aria vestică şi în Moldova. În DVL, primul dicţionar al limbii române, elaborat în zona Transilvaniei, este înregistrată forma *curund* ca adverb şi derivatul *curundzel*, ceea ce întăreşte faptul că circula şi era simţit de vorbitori ca adverb.

5. Altă ipostază morfologică a lui *curând* este cea adjectivală. Acest statut este rezultatul conversiunii adverbului de timp, sensul noii unităţi lexicale fiind „scurt, rapid”:

(21) *Scrie cromver la cartea sa [...] că după această bătae a leşilor cu Bogdan vodă,* ***curundă*** *vreame, înţălegând tătarii de perirea leşilor în Moldova* (Uricariul, C., 49).
(22) *După ce au pribegit Pătru vodă în Ţara Unguriască, [...], n-au zăbovit, ce* ***curundă*** *vreme agiutorindu-l Ioan Huniiad, [...] au venit Pătru cu oaste...* (Uricariul, C., 42).
(23) *el au călătorit pe mare, în* ***curândă*** *vreme ajungând la un târg al Italiei* (Polition, 69).
(24) *în* ***curândă*** *vreme mă voi duce din târgul acesta* (Polition, 74).
(25) *în* ***curândă*** *vreme însumi mă voi lipsi de viiaţa me* (Polition, 75).
(26) *dă-mi ce mai* ***curândă*** *moarte, săvârşaşte viiaţa me* (Polition, 102).

Se poate observa din exemple că adjectivul apare frecvent într-o îmbinare cu caracter stabil – „curândă vreme”, situaţiile de ocurenţă pe lângă alte substantive fiind excepţionale, numai pe lângă *moarte* în textele cercetate. De asemenea, nu am înregistrat decât situaţii de ocurenţă pe lângă un substantiv feminin singular. Adjectivarea în aceste situaţii este un indiciu al valorii adverbiale stabile a lui *curând*.

6. În anumite contexte, forma *curund* poate avea interpretare dublă:

(27) *şi siliia eghiptenii pre oamnei să iasă* ***curând*** *den pământul lor* (PO, 12).
(28) *Ieşiţi* ***curând*** *la răpântii şi în uliţele cetăţiei* (Coresi, T, 145r).
(29) *Aceasta ţie scriu, având nădejde să viiu către tine* ***curând*** (NTB ??).
(30) *răpedzi* ***curund*** *de aduseră pre avva Dorotei* (Dosoftei, V.S., 4r).

Din punct de vedere semantic, toate formele sunt adverbe, cu sensul „repede”. Din punct de vedere sintactic, exemplele sunt similare structurilor cu

BDD-A597 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:58 UTC)

gerunziu adverbal, de tipul „vine fluierând”, în care gerunziul este un adjunct care restrânge sfera semantică a verbului. Se observă că toate verbele sunt de mişcare, iar *curând* are rol de intensificare a acţiunii şi de marcare a caracterului ei continuu. În exemplul (30) nevoia de accentuare a intensităţii duce chiar la o formulare redundantă, pleonastică, dar foarte sugestivă. Acest tip de exemple au determinat afirmaţia lui Caragiu (1957:86) „gerunziile unor verbe care exprimau acţiuni intense s-au adverbializat”.

7. Am urmărit situaţiile de ocurenţă ale formei *curând* în texte din sec. al XVI-lea – al XVIII-lea, încercând să identificăm valorile morfologice cu care apare şi să stabilim o relaţie între ele pentru a verifica ipoteza unei posibile izolări a formei de gerunziu din paradigma verbului *a cure* şi adverbializarea ei ulterioară. Forma *curând* este singura care „supravieţuieşte” astăzi, verbul *cure* fiind eliminat din limbă. O posibilă relaţie între forma *curând* şi verb se poate stabili numai pe baza sensului „a alerga” al verbului *cure*. Sensul „a curge”, ilustrat în paragraful **3**, nu poate fi, în principiu, semnificativ pentru argumentare.

Din cele prezentate în paragraful **2**, se poate observa că forma de gerunziu a verbului *cure* „alerga”, *curând*, apare în tipare sintactice foarte variate. Nu am identificat situaţii care ar converge spre o pierdere a libertăţii sintactice şi spre fixarea într-o anumită structură, proces care ar putea da seamă de o gramaticalizare. În textele parcurse nu am găsit nicio atestare neechivocă în poziţia de circumstanţial adverbal, care ar favoriza în principiu o adverbializare. O excepţie ar putea-o constitui situaţiile de la paragraful **6**, unde forma *curând* este susceptibilă de a fi interpratată ca verb la gerunziu pe baza poziţiei sintactice comune cu cea a adverbului. În acest tip de situaţii, *curând* poate fi citit ca un verb la gerunziu „ieşiţi alergând, viu către tine alergând, răpedzi alergând”. Având rol semantic de subliniere a intensităţii procesului se poate face trecerea spre redarea proximităţii temporale şi de aici spre gramaticalizarea ca adverb. Dicţionarul Academiei, litera C, s.v. *curând*, explică pe larg aceată situaţie: „În legătură cu verbe ale mişcării, acest gerundiu poate fi interpretat ca un adverb temporal: *curând apucă înainte* (Mardarie, L, 3244), care la început însemna „apucă înainte fugind”, ajunse să însemneze: „apucă repede înainte”. Mai în urmă, acest înţeles se generaliză în legătură şi cu alte verbe decât cele ce însemnau o mişcare”.

Având în vedere însă, că, încă din primele texte, caracterul adverbial al lui *curând* se dovedeşte a fi foarte solid, apărând la grade de comparaţie şi intensitate, având modificatori intensivi, adjectivizându-se, şi formându-şi şi derivate (*a curânda*, „a se grăbi”, în DA, s.v., *curundzel, a se încurunda, curândare* în CDDE, s.v. *curge*), este greu de presupus că procesul de conversiune s-a petrecut în faza din care datează primele atestări scrise în limba română.

Cele două forme, *curând* din paradigma verbului *cure* şi adverbul *curând* sunt omonime, iar procesul de distingere a lor este de dată mai veche decât primele

BDD-A597 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:58 UTC)

texte de care dispunem în limba română. Gramaticalizarea este evidentă, însă nu se poate demonstra că s-a petrecut pe teren românesc, cu atât mai mult cu cât aceeaşi evoluție semantică a lat. *currendo* se înregistrează şi în dialectele sicilian (*kurennu*), venețian (*kurando* (v. DA), *corando* (v. Ciorănescu: 1954–1966/2007)), friulan (*curind*), din Comelico (*kurén*) (v. DA, Ciorănescu: 1954–1966/2007).

SURSE

BIBLIA 1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament.* Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, domnul Țării Româneşti. Retipărită după 300 de ani în facsimil şi transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod şi binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.

CORESI, EV. = Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici. Vol. I. Textul. Bucureşti, Atelierele grafice Socec et Comp., 1914. (Comisia istorică a României).

CORESI, L. = Diaconul Coresi, *Lucrul Apostolesc. Apostolul*. Tipărit de... în Braşov la anul 1563. Bucureşti, Cultura națională, 1930. (Academia Română. Secțiunea literară. Texte de limbă din sec. XVI, reproduse în fascimile, îngrijite de I. Bianu. IV).

CORESI, Psaltirea 1577 = Diaconul Coresi, *Psaltirea*, publicată româneşte la 1577 de... Reprodusă cu un studiu bibliografic şi un glosar comparativ de B. Petriceicu-Hasdeu. Ediținea Academiei Române. Tomul I: *Textul*. Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1881.

CORESI, T. = *Tetraevanghelul tipărit de Coresi*. Braşov, 1560–1561, comparat cu *Evangheliarul lui Radu de la Mănireşti*, 1574. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1963.

DOSOFTEI, V. S. = Mitropolitul Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților,* Iaşi, 1682.

DÎR = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*. Text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman-Moraru. Introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

NTB = *Noul Testament sau împăcarea au leagea noao,* Tipărit... în cetatea Bălgradului, 1648.

PO = *Palia de la Orăştie 1581–1582.* Text, facsimile, indice. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

POLITION = *Istoria lui Poliție şi a Militinei,* în *Cărți populare,* VII. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție şi glosar de Florina Racoviță-Cornet. Bucureşti, Fundația națională pentru ştiință şi artă, 2003 (p. 57–135).

VARLAAM, C. = Varlaam, *Cazania (1643)* [ed. de J. Byck], Bucureşti, Editura Fundațiilor, 1943.

URICARIUL, C. = Uricariul, Axinte, *Cronica paralelă a Țării Româneşti şi a Moldovei*, Ediție critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1993.

BIBLIOGRAFIE

Candrea, Adamescu 1931 = Candrea, I.-Aurel, Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric şi geografic universal* de Gh. Adamescu. Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1926–1931].

BDD-A597 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:58 UTC)

Caragiu 1957 = Caragiu, Matilda, *Sintaxa gerunziului românesc*, în *Studii de gramatică,* vol. al II-lea, Bucureşti, Editura Academiei Române.
CDDE 1907–1914/ 2003 = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine. (A- Putea),* Editura Paralela 45, 2003, [Bucureşti, Socec, 1907–1914].
Cihac 1870 = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. Vol. I. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Francfort A/M., Ludolphe St. Goar; Berlin, A. Asher; Bucarest, Socec, 1870. Vol. II. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, Ludolphe St. Goar; Berlin, S. Calvary; Bucureşti, Sotschek, 1879.
Ciompec 1985 = Ciompec, Georgeta, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Ciorănescu 1954–1966/ 2007 = Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă, de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2007.
DA = *Dicţionarul limbii române*, Tomul I, Partea II, C, Tipografia Ziarului „Universul", Bucureşti, 1940.
DVL, 2008 = *Dictionarium Valachico-Latinum*. *Primul dicţionar al limbii române*, Studiu introductiv, ediţie, indici şi glosar de Gh. Chivu, Editura Academiei Române, Bucureşti.
GALR 2008 = Valeria Guţu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române* (tiraj nou, revizuit), vol. I şi II, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Laurian şi Massim 1871 = A. T. Laurian şi I. C. Massim, *Dicţionariul limbei romane.* După însărcinarea dată de Societatea Academică Română. Elaborată ca proiect. Bucureşti, Noua tipografie a laboratorilor români. Tomu I (*A–H*), 1871; tomu II (colaboratori Iosef Hodoş şi G. Barițiu: *I–Z*), 1876; tom. III: *Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum şi cele de origine înduioasă,* 1871 [în realitate: 1877].
Scriban 1939 = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*. (Etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme). Ediţiunea întâia. Iaşi, Institutul de arte grafice „Presa bună".
TDRG[2] = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch* 2., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron. [Band I–III]. Otto Harrassowitz. Wiesbaden. I: 1986. II: 1988. III: 1989**.**
Zamfir 2008 (ms.) = Dana-Mihaela Zamfir, *Despre gerunziile în -und* (ms.).

ROM. *CURÂND* – ADVERB OR GERUND OF THE VERB "*A CURE*" ?

(Abstract)

In this article, I investigate the occurrence of rom. *curând* (engl. *soon*) in the oldest Romanian texts in order to find arguments to sustain one of the two different hypotheses concerning the morphological status of the word in this stage. The morphological and syntactical hypostases of *curând* prove that it was already an adverb in the 16th century. The process of changing the lexical-grammatical category from gerund to adverb is previous to this stage.

Cuvinte-cheie: adverb, conversiune, gramaticalizare, mod, timp.

Keywords: adverbial, conversion, grammaticalization, manner, time.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan − Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A597 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:58 UTC)